

ΔΗΜΟΣ ΑΛΜΥΡΟΥ

ΑΧΑΙΟΦΘΙΩΤΙΚΑ Ε'

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ Ε' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΛΜΥΡΙΩΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας
14 - 16 Οκτωβρίου 2016

Β' ΤΟΜΟΣ

ΑΛΜΥΡΟΣ 2018

ΑΧΑΙΟΦΘΙΩΤΙΚΑ Ε΄

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ Ε΄ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΑΛΜΥΡΙΩΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας

14 - 16 Οκτωβρίου 2016

Β΄ ΤΟΜΟΣ

ΑΛΜΥΡΟΣ 2018

Την συνολική εκδοτική επιμέλεια των
«ΑΧΑΙΟΦΘΙΩΤΙΚΩΝ Ε΄»,
ΠΡΑΚΤΙΚΑ Ε΄ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΛΜΥΡΙΩΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,
Ιστορία, Αρχαιολογία, Λαογραφία Αχαΐας Φθιώτιδας,
14 - 16 Οκτωβρίου 2016,

είχε ο πρόεδρος της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού «Οθρυς» και πρόεδρος της
Οργανωτικής Επιτροπής του Ε΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών
Βίκτωρ Κων. Κοντονάτσιος

ISBN: 978-960-89934-3-3, ISBN SET: 978-960-89934-4-0

Copyright: Δήμος Αλμυρού

Σελιδοποίηση, εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Master

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α΄ ΤΟΜΟΥ

Σελ.

Βίκτωρ Κων. Κοντονάτσιος, Προβληματισμοί από την αφάνεια παλαιολιθικών και μεσολιθικών ευρημάτων στην περιοχή Αλμυρού	35
Βάσω Ροντήρη, Δέσποινα Ευσταθίου, Αρχαιολόγοι επί το έργον: Τα πεπραγμένα μιας οκταετίας	53
Γ. Α. Πίκουλας Το οικιστικό πλέγμα της Αχαΐας Φθιωτίδος: αποτίμηση γνώσεων και desiderata	67
Α. Σαρρής, J.C. Donati, T. Kalayci, Μανατάκη Μ., Moffat I., Cantoro G., Αργυρίου Ν., Νίκας Ν., Ευσταθίου Σ., Ροντήρη Β., Αγνωσιώτης Δ., Ευσταθίου Δ., Σταμέλου Ευ., Reinders R., Stissi V., Dijkstra T. & Haymans, E., Αποκαλύπτοντας την αρχαία Άλο μέσω επίγειων και δορυφορικών τεχνικών	75
Βασίλειος Καραχρήστος, Η ανάπλαση της ιστορίας της ελληνιστικής Άλου μέσα από τα ανασκαφικά νομίσματα	87
Ελισάβετ Νικολάου, Αναστασία Παπαθανασίου, Παιδικοί τάφοι Πρωτογεωμετρικής Εποχής από την Άλο	107
Vladimir Stissi, Elon Heymans, Tamara Dijkstra, Καταστροφή και επιβίωση: Αρχαιολογία και Ιστορία στη Μαγούλα Πλατανιώτικη	139
Δημήτρης Αγνωσιώτης, Δέσποινα Ευσταθίου, Βάσω Ροντήρη, Ευαγγελία Σταμέλου, Μαγούλα Πλατανιώτικη: Μύθος και πραγματικότητα	153
Βάσω Ροντήρη, Κωνσταντίνος Βουζαζάκης, Απόστολος Σαρρής, Reinder Reinders, Mies Wijnen, Ευαγγελία Καρίμαλη, Αλμυριώτικη Μαγούλα: Τα «μυστικά» μιας νεολιθικής θέσης	167
Αλέξανδρος-Νεκτάριος Ιω. Βασιλείου-Δαμβέργης, Η σημασία των θαλάσσιων περασμάτων προς τον Β. Ευβοϊκό Κόλπο (Διάυλος Τρικεριού, Διάυλος Κνημίδας) από τους μυθικούς χρόνους μέχρι τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.	179
Κώστας Δ. Κετάνης, Ζητήματα αρχαίας αγροτικής οικονομίας στην ύπαιθρο χώρα των Φθιωτίδων Θηβών	213
Σταματία Αλεξάνδρου, Γυάλινα αγγεία από το Νότιο νεκροταφείο των Φθιωτίδων Θηβών	247

Αγαθή Μπαρτσώκα, Η λιθοτεχνία της Μαγούλας Μπελίτσι στην περιοχή των Μικροθηβών του Νομού Μαγνησίας	259
Βασίλειος Παππάς, Η Φθιώτιδα στον Λίβιο	281
Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Άγνωστες σελίδες από τη θητεία του Ν. Ι. Γιαννόπουλου ως στελέχους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας	291
Δρ Αννίτα Πρασσά, Νικόλαος Γιαννόπουλος (1866-1945): Μια απρόσκλητη “εισβολή” στον ιδιωτικό του χώρο	309
Αιμιλία Καλογιάννη, Εκπαιδευτικά προγράμματα στο “Γιαννοπούλειο” Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού: δημιουργώντας δεσμούς επικοινωνίας με την τοπική κοινότητα ..	315
Αικατερίνη Σταμούδη, Αριστέα Παπασταθοπούλου, Αλεξία Υφαντή, Νεκροταφείο ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων στα ερείπια πόλης της Αχαΐας Φθιώτιδας στην παραλία Πελασγίας	333
Λάμπρος Σταυρογιάννης, Οι αρχαιολογικές έρευνες στην ακρόπολη της αρχαίας Μελιταίας	363
Ελένη Φρούσσου, Η θέση των αρχαίων Φαλάρων – σημερινής Στυλίδας – στους προϊστορικούς χρόνους. Πρώτη προσέγγιση	381
Αθανασία Τσόκα, Νεκροταφείο γεωμετρικών χρόνων στη θέση «Τσικρίκα» ή «Άγιος Κήρυκος» στη Στυλίδα	429
Μαρία Χ. Χάδου, Επιγραφικές μαρτυρίες για τους ναοποιούς, τους αργυρολόγους και τις οικονομικές εισφορές των Θεσσαλών και των Αχαιών Φθιωτών για τη ανοικοδόμηση του ναού του Απόλλωνος στους Δελφούς	445
Κλεάνθη (Κλειώ) Νικ. Πατεράκη, Ο Φαρσάλιος Ολυμπιονίκης Αγίας	461
Δήμητρα Ρουσιώτη, Προκαταρκτική Μελέτη του υλικού από τις ανασκαφές υπό τον Ν. Βερδελή των θολωτών τάφων στη Γρίτσα Πτελεού και τους Αγίους Θεοδώρους	469
Πασχάλης Σταντζούρης, Το ενετικό κάστρο του Πτελεού. Η ιστορία του μέσα στους αιώνες και οι προοπτικές ανάδειξής του	485
Ιωάννης Δ. Βαραλής, Θωράκιο από το Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού	507

Γεώργιος Αθ. Κλήμος, Προσρήσεις, ενχές και ασπασμοί κατά τη γλώσσα των αρχαίων από Χειρόγραφο Κώδικα της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού «Όθρυς».	521
Παρασκευή Ι. Μαρκάκη, Ένα πιθανό έργο του Λύσανδρου Καυταντζόγλου: Ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Αμαλιάπολη (Μιτζέλα)	531
Δημήτρης Γούσιος, Πρόδρομος Μαρδάκης, Ιωάννης Φαρασλής, Η διαδρομή Φάρσαλα – Αλμυρός του 1809: χαρτογραφική και τοπιακή αποτύπωση μέσα από τις περιγραφές του Leake	545
Ελένη Μαράντου, Τεχνικές των θεών στα χέρια των ανθρώπων: Μάγια και γιατροσόφια στους μύθους της Θεσσαλικής Γης	583
Νικόλαος Παύλου, «Η τιμή των ηρώων». Συμβολή στο ζήτημα των σχέσεων της πόλεως της Αχαΐας Φθιωτίδας Λάρισας Κρεμαστής με τον ομηρικό ήρωα Αχιλλέα	599

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β΄ ΤΟΜΟΥ

Σελ.

Απόστολος Δ. Παπαθανασίου, Το Καταλανικό Δουκάτο των Αθηνών-Θηβών και η εξαρτημένη Κομητεία της Δημητριάδας (DEMITRA) στον ύστερο Μεσαίωνα, 1320-1390.	13
Άχιλλεὺς Γ. Λαζάρου, Μάγνητες διάσημοι πέραν τοῦ Δουνάβεως αγνοημένοι στην κοιτίδα τους	91
Σολομών Μαρσέλ, Η παρουσία των Εβραίων στην ευρύτερη περιοχή των Φθιωτίδων Θηβών και της χερσαίας Μαγνησίας έως την ενσωμάτωσή της στο νεοελληνικό κράτος	95
Αριστείδης Ν. Σφέικος, Θεόδωρος Α. Νημάς, Το γεωγραφικό-κοινωνικό καθεστώς και η γεωλογική δομή της περιοχής Όθρυς - Αλμυρού το 1893. Εντυπώσεις και περιγραφή της περιήγησης του Γερμανού καθηγητή φυσικογεωγραφίας Alfred Philippson	105
Χρυσούλα Δ. Κοντογεωργάκη – Τσαμανή, Ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Αλμυρού, ο πρώτος εν Ελλάδι, κατά την δεκαετία 1940-1950, μέσα από τα σωζόμενα αρχεία του	117

- Δρ Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη,
**Παρατηρήσεις στον λαϊκό πολιτισμό της περιοχής Αλμυρού με βάση
 επιτόπιες έρευνες** 165
 Φανή Καλοκαιρινού,
**Η συμβολική διάσταση της γυναικείας παραδοσιακής ενδυμασίας:
 η περίπτωση της τσούνκας ανατολικής Ρωμυλίας** 221
 Γιώργος Β. Νικολάου,
**Οικονομία και κοινωνία της περιοχής Αλμυρού την περίοδο 1854-1881,
 σύμφωνα με ανέκδοτη γαλλική προξενική αλληλογραφία** 231
 Κύριλλος Νικολάου,
**Πληροφορίες για την πολιτική, θρησκευτική και κοινωνικο-οικονομική
 κατάσταση στην περιοχή του Αλμυρού και γενικά σ' όλη τη Θεσσαλία από
 ανέκδοτο υπόμνημα του υποπρόξενου της Γαλλίας στο Βόλο
 Β. de Tramasure (Δεκέμβριος 1855)** 249
 Χαράλαμπος Γ. Χαρίτος,
Ο Ελισαίος Γιανίδης στη σχολή του Αϊδινίου 267
 Αγγελική Νικολάου,
**«...διδακτήριον μονοταξίου τύπου, μονώροφον, λιθόκτιστον και
 κεραμοσκεπές»: το Δημοτικό Σχολείο Μικροθηβών (1902-2011) μέσα
 από το αρχείο του.** 277
 Δημήτρης Παλιούρας,
Η αποκατάσταση του παλιού Δημοτικού Σχολείου Ευξεινούπολης 303
 Στέφανος Πίος,
**Ιστορία του 2ου Δημοτικού σχολείου Αλμυρού. Χρονολόγιο ιδρύσεως
 και προαγωγής του Σχολείου** 319
 Δρ. Απόστολος Ν. Ζαχαρός,
**Ο Οσιομάρτυς Γεδεών από την Κάπουρνα και η Μονή Κάτω Ξενιάς
 (Συμβολή στην τιμή του Αγίου Γεδεών στη Μαγνησία)** 341
 Γρηγόρης Στουρνάρας,
**«...γέροντες, Πλατανιώτες, Σιρπιώτες και Κοφφιώτες και επήληπα χορήα:
 πρόσκεινούμεν.» Η παρουσία του Αλή Πασά και η εδραίωση της
 κυριαρχίας του στην περιοχή του Αλμυρού** 351
 Κώστας Σπανός,
**Το πρόβλημα δύο κοινοτικών λιβαδιών της Σούρπης το 1837
 (Τρία ανέκδοτα έγγραφα)** 363
 Γεώργιος Τσολάκης,
**Σελίδες από την πολιτική ιστορία της περιφέρειας Αλμυρού
 Α. Όταν η Αμαλιάπολη εξέλεγε βουλευτές: Γεώργιος Γριζάνος – Κωνσταντίνος
 Καλαμίδας. Η διαδικασία και το παρασκήνιο της εκλογής τους.
 Β. Το χρονικό των βουλευτικών εκλογών των ετών 1928 και 1930 στην**

Επαρχία Αλμυρού	375
Κώστας Μάγος, «Δύσκολα τα χρόνια, καλοί οι άνθρωποι...». Αφηγήσεις μιας ‘ξένης’ οδοντιάτρου στον Αλμυρό την περίοδο 1949-1950	485
Χριστίνα Βαμβούρη-Δημάκη, Βασίλης Μεσσής, Όψεις της καθημερινότητας στην περιοχή του Αλμυρού στη δεκαετία του '20, όπως καταγράφονται στον Τύπο	497
Δρ. Νίκος Τζαφλήρης, Ο Αλμυρός υπό ιταλική κατοχή. Η αντίσταση και η πολιτική των αντιποίνων (1941-1943)	513
Κων/νος Χαρίλ. Καραγκούνης - Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης, Ο Βυζαντινός Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης. Μια πρώτη απόπειρα συνδέσεώς του με τον Αλμυρό Μαγνησίας	525
Ανδρέας Ιωακείμ, Ο μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης) Γερμανός ο μελωδός. «Σκοτεινά» σημεία του βίου του	539
Γιώργος Κοντομήτρος, Ο Κώστας Καλαντζής και η σχέση του με την Όθρυ	551
Δημήτριος Θ. Νάτσιος, Σπαρτιώτες θεριστάδες στον κάμπο του Αλμυρού την περίοδο του Μεσοπολέμου	561
Ιωάννης Παναγ. Συρεγγέλας, Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος, Θεολόγος – Καθηγητής, 1900 – 1983	565
Βασιλεία Γιασιράνη-Κυρίτση, Τα ηρώα της περιοχής του Αλμυρού σημεία αναφοράς εθνικών – τοπικών γεγονότων και προβολής της γλυπτικής τέχνης	571
Μαθητές Γυμνασίου Σούρπης, (Επιμέλεια: Τριαντάφυλλος Σπανός) Πέντε ιστορικές έρευνες στην περιοχή Σούρπης	655

Κων/νος Χαρίλ. Καραγκούνης
Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης

Ο Βυζαντινός Εκκλησιαστικός
Μελουργός Λέων Αλμυριώτης.
Μια πρώτη απόπειρα συνδέσεώς του με
τον Αλμυρό Μαγνησίας

Ανάτυπο από τα **ΑΧΑΙΟΦΘΙΩΤΙΚΑ Ε'**
Πρακτικά Ε' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών

ΑΛΜΥΡΟΣ 2018

Κων/νος Χαρίλ. Καραγκούνης
Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης

Ο Βυζαντινός Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης Μια πρώτη απόπειρα συνδέσεως του με τον Αλμυρό Μαγνησίας

Περίληψη

Στους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής ανθολογούνται, συν τοις άλλοις, και μερικές μελοποιήσεις εκκλησιαστικών λατρευτικών ύμνων, οι οποίες αποδίδονται σε έναν όχι τόσο γνωστό, ούτε ιδιαίτερος ανθολογημένο μελουργό με την επωνυμία Λέων Αλμυριώτης. Πρόκειται, σαφώς για πρόσωπο της βυζαντινής περιόδου, πιθανότατα των πλησίον τής Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως αιώνων, του οποίου, πάντως, τα έργα ανθολογούνται και στα εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα της μεταβυζαντινής περιόδου. Με βάση την επωνυμία Αλμυριώτης και αρχικώς μόνο με αυτή, γίνεται στην παρούσα εισήγηση μια πρώτη απόπειρα συνδέσεως τού εν λόγω μελουργού με τον Αλμυρό τής Μαγνησίας. Αν αποδειχθεί κάτι τέτοιο, τότε θα διευρύνει ακόμη περισσότερο τις γνώσεις τής επιστήμης τής Βυζαντινής Μουσικολογίας για την ψαλτική παράδοση της περιοχής, μάλιστα δε για ένα πολύ μεγάλο βάθος χρόνου. Ποιά κωδικολογικά και λοιπά ιστορικά δεδομένα μπορούν να στηρίξουν ή να απορρίψουν την ανωτέρω πρόταση;

Εισαγωγή

Η μουσική ιστορία της Ρωμαϊκής - Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, έχει να επιδείξει την ανάπτυξη ενός πλήρους και αυτόνομου μουσικού πολιτισμού, με δικές του αρχές θεωρίας και χαρακτηριστικά, που είναι ικανός σε μεγάλο βαθμό να αντιπαραβληθεί με αυτόν της δύσεως, ενώ είναι πολλούς αιώνες προγενέστερος. Έχει αναδείξει ένα πλήρες μουσικό σημειογραφικό σύστημα και πλήθος μελουργών στο διάβα των αιώνων, στους οποίους συγκαταλέγεται και ένας αξιοπρόσεκτος Βυζαντινός μελουργός με το όνομα Λέων και την επωνυμία Αλμυριώτης. Από καιρό μάς κινεί την περιέργεια το όνομα και η καταγωγή του συγκεκριμένου μουσικοδιδασκάλου

και, τώρα, υπό την ευγενική προτροπή του κ. Βίκτωρος Κοντονάτσιου και της κ. Χρύσας Κοντογεωργάκη να συμμετέχουμε με κάποια εισήγηση στο εξαιρετο και λίαν σημαντικό αυτό συνέδριο (ευχαριστούμε και τους δύο εκ μέσης καρδίας), αποφασίσαμε να ασχοληθούμε -όσο είναι εφικτό- με το πρόσωπο αυτό και να το παρουσιάσουμε, επιζητώντας και την συμβολή ειδικών επιστημόνων άλλων κλάδων, πέραν της ιστορικής μουσικολογίας, προκειμένου να διαφωτιστεί το πρόβλημα καταγωγής, που συνδέεται με το προς διερεύνηση πρόσωπο.

Για τον συγκεκριμένο μελουργό Λέοντα Αλμυριώτη δεν έχουμε πολλά στοιχεία στην διάθεσή μας. Από μερικά, λίγα, ομολογουμένως, μουσικά χειρόγραφα, δηλαδή, κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, που συγκαταλέγουν κάποιες από τις μελοποιήσεις του, σχηματίζουμε μερική εικόνα. Σίγουρα, το επίθετο «Αλμυριώτης» είναι τοπωνυμικό, και υποδηλώνει ως τόπο καταγωγής τού μελουργού τον Αλμυρό. Μπορούμε να πούμε, όμως, με σιγουριά, ότι πρόκειται για τον Αλμυρό της Μαγνησίας; Υπάρχουν άλλοι Αλμυροί στον ελλαδικό χώρο, ή άλλες ομώνυμες κόμεις στις περιοχές όπου άνθισε ο Ελληνισμός, οι οποίες να είναι σε θέση να προσδώσουν σε ένα πρόσωπο το συγκεκριμένο επίθετο; Θα το δούμε στη συνέχεια.

Κυρίως Μέρος

Ο Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης Ο Μελουργός στις Χειρόγραφες Πηγές Εκκλησιαστικής Μουσικής.

Ο Λέων Αλμυριώτης καθίσταται γνωστός στην βυζαντινομουσικολογική έρευνα μέσω του μελοποιητικού του έργου, το οποίο διασώζεται σε ορισμένους χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Οι μουσικοί αυτοί κώδικες προέρχονται από την Ι. Μονή Αγίας Αικατερίνης του Σινά, την Ι. Μονή Βαρλαάμ των Μετεώρων, καθώς και από βιβλιοθήκες και συλλογές χειρογράφων των Μονών του Αγίου Όρους, όπως της Ι. Μονής Ιβήρων, της Ι. Μονής Ξηροποτάμου, της Ι. Μονής Δοχειαρείου και της Ι. Μονής Αγίου Παύλου. Από τους ανωτέρω κώδικες θα σταθούμε αρχικώς εδώ στους τρεις παλαιότερους και πλέον σημαντικούς, βάσει των οποίων καθίσταται γνωστός ο μελουργός με το όνομα και το τοπωνυμικό επίθετό του και οι οποίοι, στη συνέχεια, θα φανούν χρήσιμοι στον χρονικό προσδιορισμό της εποχής ακμής αυτού.

Στην Ι. Μονή Αγίας Αικατερίνης του Σινά, επεσημάνθησαν δύο μουσικά χειρόγραφα με έργα του Λέοντος Αλμυριώτου, οι υπ' αριθμούς 1234 και 1251 κώδικες. Και οι δύο είναι αυτόγραφα ενός πολύ σπουδαίου και ιδιαιτέρως

γνωστού μουσικοδιδασκάλου, μελουργού, θεωρητικού της Ψαλτικής Τέχνης και κωδικογράφου, του Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού, μετέπειτα επισκόπου Μεθώνης της Πελοποννήσου με το όνομα Ιωσήφ. Ο Ιωάννης Πλουσιαδηνός είναι πρόσωπο με εξαιρετική εκκλησιαστική δράση και, επιπλέον, με ικανό μη μουσικό συγγραφικό έργο, γεννηθείς προ της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (ίσως το 1429;), ανήκει δε στην μερίδα των φιλοδυτικών και λεγόμενων Ενωτικών κληρικών κατά την εποχή των συζητήσεων για την ένωση ή μη της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας με την σχισματική τότε Δυτική Παπική. Μάλιστα, φαίνεται να παίζει σημαντικό φιλοδυτικό ρόλο στην Σύνοδο Φεράρας - Φλωρεντίας. Αργότερα προσχωρεί στον Παπισμό και περί τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του ΙΕ΄ αιώνας καθίσταται Μητροπολίτης της Ενετικής Μεθώνης. Τελικώς, μάλλον φονεύεται κατά την καταστροφή της Μεθώνης από τους Οθωμανούς υπό τον Βαγιαζήτ Β΄. Η χρονική τοποθέτηση του Πλουσιαδηνού ενδιαφέρει ιδιαίτερος. Βοηθά να χρονολογήσουμε τον Λέοντα Αλμυριώτη, εφόσον ο πρώτος στα μουσικά αυτόγραφα του ανθολογεί έργα τού τελευταίου τον ΙΕ΄ αιώνα. Στους δύο ανωτέρω κώδικες απαντούν τέσσερις μελοποιήσεις του Λέοντος Αλμυριώτου, οι οποίες ανήκουν στο Είδος Βυζαντινής Μελοποιίας που καλείται *Αναγραμματισμός τού Μαθηματάριου*. Στον πρώτο κώδικα, ένα ενυπόγραφο μουσικό Μαθηματάριον, χρονολογημένο στα 1469, σώζεται μία μελοποίηση υπό την αναγραφή «*Έτερον εξ αυτών (ενν. των Μαθημάτων), κυρού Λέοντος του Αλμυριώτου...*» (φ. 174α) ενώ στον δεύτερο, επίσης Μαθηματάριον, χωρίς χρονία γραφής, πάντως σαφώς του β΄ ημίσεος του ΙΕ΄ αιώνας, ανθολογούνται τρεις μελοποιήσεις του Λέοντος. Εδώ, ο Λέων χαρακτηρίζεται, επίσης, *Αλμυριώτης* (φ. 406), αλλά και δύο φορές δηλώνεται *Αλμυρίτης* (φ. 109α και 136β).

Στην Ι. Μονή Ιβήρων του Αγίου Όρους, έχουμε έναν πολυτιμότερο μουσικό κώδικα, τον υπ' αριθμό 975, ο οποίος είναι αυτόγραφο του περιφήμου μουσικοδιδασκάλου και μελουργού Μανουήλ Δούκα του Χρυσάφου, Λαμπαδαρίου τού Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου τής Κωνσταντινουπόλεως την εποχή τής Αλώσεως και επιστηθίου φίλου του τελευταίου ρωμαίου Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου τού Παλαιολόγου. Ο κώδικας, ένα εξαιρετικό Μαθηματάριον, που χρονικώς τοποθετείται στα μέσα περίπου του ΙΕ΄ αιώνας, περιλαμβάνει δύο μελοποιήσεις του Λέοντος, στις οποίες ο μελουργός δηλώνεται πάλι ως *Αλμυριώτης*.

Εκτός των ανωτέρω κωδίκων, βάσει καταλογογραφικών εκδόσεων, επεσημάναμε έργα τού Λέοντος Αλμυριώτου σε μουσικούς κώδικες της **Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος** (στο εξής θα δηλώνεται ως Ε.Β.Ε.). Πρόκειται για τα χειρόγραφα: **Ε.Β.Ε. 885**, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών, του ΙΕ΄ αιώνας, όπου, μεταξύ άλλων εμπεριέχονται δύο μελοποιήσεις του Λέοντος στα φ. 165α - 166β και 288α - 290α, αντιστοίχως (ακριβής προσδιορισμός των φύλλων δι' αυτοψίας) - **Ε.Β.Ε. 2411**, Σύμμικτος Μουσικός Κώδικας, του β΄ ημίσεος του ΙΔ΄ ή των αρχών του ΙΕ΄ αιώνας. Στην ενότητα των Μαθημάτων τού Τριωδίου μεταξύ των φ. 171β - 195β, ανθολογείται μία μελοποίηση τού Αλμυριώτου, ενώ στο φ. 196α περιλαμβάνεται

και άλλη σύνθεση του αυτού . - **E.B.E. 2444**, Παπαδική, του α΄ ημίσεος του ΙΕ΄ αι., όπου μεταξύ των φ. 237α - 285β ανθολογείται μία μελοποίηση του Λέοντος με ένδειξη, Αρμυριώτου και μεταξύ των φ. 333α - 341α άλλη σύνθεση του αυτού . - **E.B.E. 2500**, Παπαδική των μέσων του ΙΔ΄ αι., στα φ. 114α και 148β της οποίας εμπεριέχονται δύο Μαθήματα του Λέοντος.

Σύναξη του Μελοποιητικού Έργου του Λέοντος Αλμυριώτου

Χωρίς να χρονοτριβήσουμε άλλο με τις κωδικογραφικές αναφορές στο πρόσωπο του Λέοντος Αλμυριώτου, θα κάνουμε εδώ μία πρώτη απόπειρα να συγκεντρώσουμε το μελοποιητικό του έργο και μέσω αυτής της διαδικασίας θα αναδειχθούν και οι λοιπές χειρόγραφες μουσικές πηγές -βυζαντινές και μεταβυζαντινές-, οι οποίες το διασώζουν και μας το παραδίδουν, ακόμη δε, θα σημειωθούν και ελάχιστες βιβλιογραφικές αναφορές στο υπό εξέταση πρόσωπο:

A) Στην πενιχρή, ομολογουμένως, βιβλιογραφία για τον Λέοντα, επεσημάναμε δύο μόνον αναφορές στο έργο του, και οι δύο από τον ίδιο συγγραφέα:

Στον Λέοντα Αλμυριώτη και στο μελοποιητικό του έργο αναφέρεται λίαν επιγραμματικώς και προχειρως ο ιστορικός της Εκκλησιαστικής Μουσικής Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος (1862 - 1938), Άρχων Μέγας Πρωτέκδικος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως) και διευθυντής τής Μουσικής Σχολής τού εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου «ΟΡΦΕΥΣ» στα τέλη του ΙΘ΄ και στις αρχές τού Κ΄ αιώνας. Ο Παπαδόπουλος στο μνημειώδες έργο του, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής*, γράφει συνοπτικώς, «*Λέων Αλμυριώτης (έχει και εις το Κρατηματάριον)*», ενώ στο βιβλίο του *Λεξικόν της Βυζαντινής Μουσικής* σημειώνει, γενικώς, ότι ο Λέων Αλμυριώτης «*έχει γράψει Μαθήματα εις την Παπαδικήν και το Κρατηματάριον*». Οφείλουμε να ομολογήσουμε, πως δεν κατέστη εφικτό να εξακριβώσουμε, εάν ισχύει η σημείωση τού Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, ότι ο Λέων «έχει (ενν. μελοποιήσεις) και εις το Κρατηματάριον».

B) Ανατρέχοντας, τώρα, στις χειρόγραφες πηγές Εκκλησιαστικής Μουσικής συγκεντρώσαμε τα ακόλουθα μελοποιήματα του Λέοντος:

α΄. Μάθημα Αναγραμματισμός, Εξεπλήττετο ο Ηρώδης, ορών των Μάγων την ευσέβειαν..., ήχος βαρύς. Πρόκειται για το α΄ Στιχηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ΄ Ώρας εκ των Μεγάλων Ωρών των Χριστουγέννων. Επεσημάνθη στους κώδικες: **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1234** (αυτόγραφο Ιωάννου ιερέως Πλουσιαδηνού, του έτους 1469, φ. 174α). **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (β΄ ήμισυ ΙΕ΄ αι., φ. 109α). **Μονής Δοχειαρίου Αγίου Όρους 379** (αυτόγραφο του κωδικογράφου Γεωργίου Πρωτοψάλτου Κώου, του α΄ ημίσεος του ΙΖ΄ αι.,

φ. 252α, έχοντας την αναγραφή «*Ετερον, Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς*»). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 991** (Παπαδική μετά Μαθηματαρίου, αυτόγραφο του κωδικογράφου Κοσμά Μακεδόνας του Αλεκτροπολίτου, του έτους 1670, φ. 104α, υπό την αναγραφή, «*Ετερον, τεχνικόν τού Αλμυριώτου κυρ Λέοντος, βαρύς*»).

Η μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας της Εκκλησιαστικής Μουσικής από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα της Μ.Χ.Ε. (ενός εκ των Τριών Διδασκάλων - εφευρετών της Νέας Μεθόδου το 1814), στο αυτόγραφο Μαθηματάριό του με εξηγήσεις Μαθημάτων παλαιών, κυρίως, διδασκάλων (έως την εποχή τής Αλώσεως), που σήμερα αποτελεί απόκτημα της **Ε.Β.Ε. - Συλλογή μουσικών χειρογράφων του Μετοχίου τού Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη, αριθμός 729** (στο εξής, Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ.). Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό **255** Μάθημα, η εξήγηση του οποίου ανθολογείται με την αναγραφή: «*Ετερον στιχηρόν εξ αυτών (εννοείται, «των Χριστού Γεννών», φ. 238β), Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς Ζω*».

β'. Μάθημα Αναγραμματισμός, *Θάμβος ην κατιδείν τον ουρανού και γης ποιητήν...*, ήχος βαρύς. Πρόκειται για το α' Στιχηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ' Ώρας εκ των Μεγάλων Ωρών των Θεοφανείων. Επεσημάνθη στους ακόλουθους κώδικες: **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους Ε 173** (αυτόγραφο Δαυίδ Ραιδεστινού και Δομεστίκου της βασιλικής μεγάλης Μονής Παντοκράτορος Χριστού, του έτους 1436). **Ε.Β.Ε. 885**, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών ΙΕ' αι. (με αναγραφή, «*Ετερον εξ αυτών (ενν., των Θεοφανείων), του Αλμυριώτου Λέοντος, βαρύς*», φ. 288α - 290α). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 975** (αυτόγραφο του Μανουήλ Χρυσάφου, μέσα ΙΕ' αι., φ. 163α, υπό την αναγραφή «*Λέοντος Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά κυρ Ιωάννου Μαΐστωρος του Κουκουζέλη, βαρύς*»). **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (αυτόγραφο Ιωάννου ιερέως Πλουσιαδηνού, β' ήμισυ ΙΕ' αι., φ. 136β, με την αναγραφή, «*Ετερον εξ αυτών, ποίημα του Λέοντος Αλμυρίτη, ήχος β'*»). **Μονής Βαρλαάμ Μετέωρων 210** (αγνώστου κωδικογράφου, του α' ημίσεος του ΙΣΤ' αι., φ. 135β, έχοντας την αναγραφή «*Στιχηρόν εις την αυτήν εορτήν, του Αλμυριώτου, ήχος βαρύς*»).

Και η παρούσα μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα στο αυτόγραφο Μαθηματάριό του **Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 730** (συνέχεια του προμνημονευθέντος Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 729). Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό 330 Μάθημα, η εξήγηση του οποίου παραδίδεται εδώ υπό την ενδεικτική αναγραφή: «*Ετερον στιχηρόν, Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς Ζω*».

γ'. *Στιχηρόν Καλλοφωνικόν, Οτε η αμαρτωλός προσέφερε το μύρον...*, ήχος α'. Πρόκειται περί Στιχηρού των Αίνων, το οποίο σήμερα ψάλλεται στον Όρθρο της Μεγάλης Τετάρτης. Επεσημάνθη στον κώδικα Εξηγήσεων τού Μαθηματαρίου τού Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος **Ε.Β.Ε.-Μ.Π.Τ. 733** (συνέχεια των προμνημονευθέντων Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 729, 730 και των ομοίων 731 και 732). Φυσικά, η μελοποίηση είναι

εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογείται υπό τον αύξοντα αριθμό **728**, με την αναγραφή, «*Τη Αγία και Μεγάλη Πέμπτη στιχηρόν του Αλμυριώτου ήχος α΄*».

δ'. Στιχηρόν Καλλοφωνικόν, Ο αναβαλλόμενος το φως ως ιμάτιον, γυμνός εις κρίσιν ίστατο..., ήχος πλ. β'. Πρόκειται περί του α' Στιχηρού τού Γ' Αντιφώνου τού Όρθρου τής Μεγάλης Παρασκευής (η Ακολουθία σήμερα τελείται το εσπέρας τής Μεγάλης Πέμπτης). Επεσημάνθη, ομοίως με το προηγούμενο, στον κώδικα Εξηγήσεων τού Μαθηματαρίου τού Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, **E.B.E. - M.Π.Τ. 733**, εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογημένη υπό τον αύξοντα αριθμό **737**, με την ένδειξη, «*Έτερον στιχηρόν εξ αυτών (ενν. «εκ των της Αγίας και Μεγάλης Πέμπτης») του Αλμυριώτου ήχος πλ. β΄*».

ε'. Στιχηρόν Καλλοφωνικόν, Δύο και πονηρά εποίησεν ο πρωτότοκος υιός μου Ισραήλ... ήχος γ'. Πρόκειται για το α' Στιχηρό των Αίνων τού Όρθρου τής Μεγάλης Παρασκευής. Επεσημάνθη, ομοίως με τα προηγούμενα, στον κώδικα τού Χουρμουζίου **E.B.E. - M.Π.Τ. 733**, εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογημένη υπό τον αύξοντα αριθμό **739**, με την ενδιαφέρουσα σημείωση, «*Τη Αγία και Μεγάλη Παρασκευή, στιχηρόν Λέοντος του Αλμυριώτου εκαλλωπίσθη δε παρα Μανουήλ του Χρυσάφου, ήχος γ΄*».

ς'. Μάθημα Αναγραμματισμός, Ότε τω Σταυρώ προσήλωσαν παράνομοι τον Κύριον της δόξης..., ήχος β'. Πρόκειται για το β' Στιχηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ' Ώρας εκ των Μεγάλων και Βασιλικών Ωρών του Πάσχα (οι οποίες στις ενορίες τελούνται τη Μ. Παρασκευή το πρωί). Επεσημάνθη στους κώδικες: **E.B.E. 2411**, (του β' ημίσεος του ΙΔ' - των αρχών του ΙΕ' αι., μεταξύ των φ. 171β - 195β). **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους E 173** (αυτόγραφο Δαβίδ Ραιδεστινού, του έτους 1436). **E.B.E. 885**, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών, του ΙΕ' αι., (με την αναγραφή, «*Στιχηρόν ψαλλόμενον τη Αγία και Μεγάλη Παρασκευή, ποίημα του Αλμυριώτου, β΄*», φ. 165α - 171α). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 975** (φ. 381β, υπό την αναγραφή «*Δεύτερος πούς από το Ότε τω σταυρώ, του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά κυρού Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος, ήχος πλ. α΄, νανα, Εβόα προς αυτούς*», ενώ στην κάτω ώα τού χειρογράφου υπάρχει σημείωση, που αφορά την ίδια μελοποίηση, «*Θαυμασιώτατον όλον και γλυκύτατον, επει και του Γλυκέος μέλος υπάρχει το περιττώτερον*»). **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (φ. 406α, με την αναγραφή, «*Τη αυτή ημέρα (ενν. η Αγία και Μεγάλη Παρασκευή), ποίημα του Λέοντος Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά του Ιωάννου Γλυκέος και του Ξένου Κορώνη και του Μαΐστωρος Ιωάννου Κουκουζέλη, ήχος β΄*»). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 991** (αυτόγραφο Κοσμά του Μακεδόνας, του έτους 1670, φ. 343α, με την προσημείωση, «*Μ. Παρασκευή. Αλμυριώτου, ήχος β΄ έξω*»).

Και η παρούσα μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο από τον Χουρμουζίο στο Μαθηματάριό του **E.B.E. - M.Π.Τ. 733**. Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό **749** Μάθημα, η εξήγηση του οποίου παραδίδεται εδώ υπό την ενδεικτική αναγραφή: «*Έτερον στιχηρόν εξ αυτών (ενν. «Τροπάρια των Αγίων Παθών, Ωρα*

πρώτη), Λέοντος του Αλμυριώτου εκαλλωπίσθη παρά Ιωάννου του Γλυκέος και Ξένου του Κορώνη, ήχος β΄».

ζ. Μάθημα Αναγραμματισμός, Γλώσσαί ποτέ συνεχύθησαν..., ήχος πλ.δ΄. Πρόκειται για το Δοξαστικόν Ιδιόμελον τροπάριον των Αποστίχων του Εσπερινού της Πεντηκοστής. Επεσημάνθη στους κώδικες: **E.B.E. 2411** (φ. 196α, με αναγραφή «*Ποίημα Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δε παρά του Δομεστικού Γεωργίου Κοντοπετρή*»). **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους E 173** (αυτόγραφο Δαβίδ Ραιδεστινού, του έτους 1436). **E.B.E. 2444** (Παπαδική, του α΄ ημίσεος του ΙΕ΄ αι., μεταξύ των φ. 333α - 341α, με αναγραφή όμοια με του E.B.E. 2411, «*Ποίημα του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δε παρά Δομεστικού κυρού Γεωργίου του Κοντοπετρή*»). **Αγίου Παύλου Αγίου Όρους 101** (αγνώστου κωδικογράφου, τέλη ΙΕ΄ - αρχές ΙΣΤ΄ αι., μεταξύ σελ. 140 - 150. Η μελοποίηση του Αλμυριώτου βρίσκεται μεταξύ άλλων Μαθημάτων «*εις τας μεγάλας εορτάς του Μηνολογίου, του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου*»).

Χρονική Τοποθέτηση του Μελουργού

Ας προσπαθήσουμε τώρα, σύντομα, να προσδιορίσουμε χρονικώς την εποχή δράσεως και ακμής του Λέοντος Αλμυριώτου. Η σχετική βυζαντινομουσικολογική βιβλιογραφία είναι εξαιρετικώς πτωχή. Δεν θα ήταν υπερβολή, αν παρατηρούσαμε ότι έως τώρα η μουσικολογική έρευνα περί την Ψαλτική Τέχνη αδιαφόρησε για τον εν λόγω μελουργό. Ίσως όχι άδικα, δεδομένου ότι η βυζαντινή και μεταβυζαντινή μελοποιητική παράδοση αριθμεί περισσότερους από χίλιους μουσικοδιδασκάλους και μελοποιούς, των οποίων τα ονόματα και τα έργα ανθολογούνται και διασώζονται στους άνω των 10.000 χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής. Οι μόνον τρεις βιβλιογραφικές αναφορές, τις οποίες ήδη αναφέραμε ανωτέρω, προέρχονται, αρχικώς, από τον Γεώργιο Ι. Παπαδόπουλο στα τέλη του ΙΘ΄ αιώνας, ο οποίος κατατάσσει τον Λέοντα Αλμυριώτη στους «*προ της Αλώσεως*» μελουργούς, έπειτα δε από την διδακτορική διατριβή, *Κοσμάς Ιβηρίτης και Μακεδών Δομεστικός της Μονής των Ιβήρων*, του καθηγητού Εκκλησιαστικής Μουσικής της Ριζαρείου Σχολής και Μουσικολόγου Γεωργίου Δ. Ζήσιμου, η οποία εκδόθηκε μόλις το 2007, όπου ο Λέων συγκαταλέγεται στους μετά το έτος 1261 μελουργούς. Πάντως, και στους δύο συγγραφείς είναι δεδομένο ότι ακμάζει κατά την προ της Αλώσεως εποχή. Τον Λέοντα γνωρίζει και συμπεριλαμβάνει στον αλφαβητικό κατάλογο των μελουργών στο *Μεγάλο Θεωρητικό* του ο εκ των Τριών Διδασκάλων -των εφευρετών της Νέας Μεθόδου αναλυτικής σημειογραφίας- Χρυσανθος εκ Μαδύτων, δεν παρέχει όμως καμμία πληροφορία για το πρόσωπο, ούτε καν κατά προσέγγιση χρόνο ακμής.

Στη χειρόγραφη, τώρα, παράδοση των κωδίκων Εκκλησιαστικής Μουσικής για πληροφορίες περί του Λέοντος Αλμυριώτου καταφεύγουμε αρχικώς σε ένα

αυτόγραφο του Αρχidiaκόνου του θρόνου της Αντιοχείας Νικηφόρου Καντουινάρη εκ Χίου, ο οποίος υπήρξε μια εξαιρετικά δραστήρια περί την Ψαλτική Τέχνη προσωπικότητα και ένας παραγωγικότερος κωδικογράφος. Σήμερα, στο Ιάσιο με υπερηφάνεια διατηρούν και προβάλλουν την Σχολή, στην οποία ο Νικηφόρος δίδαξε μετά την έξοδό του από την Αντιόχεια. Ο Καντουινάρης, φίλεργος κωδικογράφος και μουσικοδιδάσκαλος -προς όφελος των μαθητών του, αλλά, πάντως, προς κοινήν ωφέλειαν- φρόντισε και κατάρτισε έναν «Κατάλογο των σων κατά διάφορους καιρούς ήκμασαν εν τη Μουσική τη Εκκλησιαστική, και μερικώς περί διαθέσεων τούτων». Ο Κατάλογος αυτός δεν μπορεί, βεβαίως, να θεωρηθεί τελείως αξιόπιστος για πολλούς και διαφόρους λόγους. Ο κυριότερος είναι ότι ο γραφεύς, όταν σημειώνει «ις' αίων» ή «ιζ' αίων», εννοεί τις εκατονταετίες 1600 και εξής, 1700 και εξής, και ομοίως. Στον μουσικό κώδικά του, σήμερα της **Μονής Ξηροποτάμου Αγίου Όρους 318**, (που χρονολογείται στο α' ήμισυ του ΙΘ' αιώνας και περιλαμβάνει Συλλογή Εξηγήσεων της μουσικής σημειογραφίας ποικίλων εκκλησιαστικών μελών), βρίσκουμε μια απλή αναφορά του ονόματος του Λέοντος Αλμυριώτου (φ. 140α), χωρίς κανέναν άλλο προσδιορισμό.

Πού βρισκόμαστε, λοιπόν, ως προς την χρονική τοποθέτηση του μελουργού; Δυστυχώς, οι βιβλιογραφικές και λοιπές πληροφορίες που προαναφέραμε είναι ελλιπείς ή εσφαλμένες, στην καλύτερη των περιπτώσεων αναπόδεικτες. Πώς θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε με όση δυνατή ακρίβεια τον χρόνο ακμής του Λέοντος; Μέχρι νεωτέρας, έχουμε δύο εργαλεία. Ο ασφαλέστερος οδηγός μας, φυσικά, είναι η ανθολόγηση των έργων του στη χειρόγραφη παράδοση. Ο παλαιότερος χρονολογημένος κώδικας που επεσημάνθη είναι ο **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους Ε 173**, αυτόγραφο του Δομεστικού, όπως υπογράφεται, της βασιλικής μεγάλης Μονής του Παντοκράτορος Χριστού Δαυίδ Ραιδεστινού, του έτους 1436. Εντούτοις, ανθολόγηση έργων του Λέοντος έχουμε και στον κώδικα **Ε.Β.Ε. 2411**, ο οποίος, αν και αχρόνιστος, είναι σαφώς παλαιότερος, αναγόμενος εκ των εσωτερικών πληροφοριών στο β' ήμισυ του ΙΔ' ή -το πολύ- στις αρχές του ΙΕ' αιώνας. Επομένως, εδώ έχουμε ένα πρώτο όριο βάσει του οποίου συμπεραίνουμε ότι ο Λέων Αλμυριώτης είναι όντως προ της Αλώσεως και, σαφώς, προ των αρχών του ΙΕ' αιώνας, ίσως και παλαιότερα.

Το δεύτερο εργαλείο, που έχουμε στα χέρια μας για τον χρονικό προσδιορισμό του Λέοντος είναι, πραγματικά, ένα δώρο της χειρογράφου παραδόσεως, το οποίο δεν ευτυχοίμε πάντοτε να το έχουμε στη διάθεσή μας σε ανάλογες περιπτώσεις. Πρόκειται για την ευλογία να παραδίδονται στις πηγές καλλωπισμένα τα έργα του Αλμυριώτου από άλλους νεωτέρους του, φυσικά, μουσικοδιδασκάλους, οι οποίοι είναι όχι μόνον γνωστότεροι αλλά και ασφαλέστερα χρονολογημένοι. Έτσι, βάσει των μαρτυριών αυτών, γνωρίζουμε ότι:

Το Μάθημα Αναγραμματισμός, *Θάμβος ην κατιδείν τον ουρανού και γης ποιητήν...*, σε ήχο βαρύ. (**Ιβήρων 975**, αυτόγραφο Μανουήλ Χρυσάφου, μέσα ΙΕ'

Ϡ. φ. 163α), *«εκαλλωπίσθη παρά κυρ Ιωάννου Μαΐστωρος του Κουκουζέλη»*).

Το Μάθημα Αναγραμματισμός, *Ότε τω Σταυρώ προσήλωσαν παράνομοι τον Κύριον της δόξης...*, σε ήχο β' (Ιβήρων 975, φ.381β), *εκαλλωπίσθη παρά κυρού Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος*), ενώ σύμφωνα με την μαρτυρία του Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251 (φ. 406α), *«εκαλλωπίσθη παρά του Ιωάννου Γλυκέος και του Ξένου Κορώνη και του Μαΐστωρος Ιωάννου Κουκουζέλη»*).

Ακόμη, το Μάθημα Αναγραμματισμός, *Γλώσσαί ποτέ συνεχύθησαν...*, σε ήχο πλάγιο του δ' (Ε.Β.Ε. 2411, φ. 196α), *«εκαλλωπίσθη παρά του Δομεστικού Γεωργίου Κοντοπετρή»*). Όμοια μαρτυρία και στον Ε.Β.Ε. 2444 (Παπαδική, α' ημίσεος του ΙΕ' αι., μεταξύ των φ. 333α - 341α), *«Ποίημα του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δε παρά Δομεστικού κυρού Γεωργίου του Κοντοπετρή»*).

Έχουμε, λοιπόν, τον **Ιωάννη Πρωτοψάλτη Γλυκύ** και μετέπειτα ίσως Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τον **Ξένο Κορώνη Πρωτοψάλτη της Αγίας Σοφίας**, τον παλατιανό Μαΐστορα **Ιωάννη Παπαδόπουλο τον Κουκουζέλη** και τον **Δομεστικό Γεώργιο Κοντοπετρή** να καλλωπίζουν τα έργα τού Λέοντος Αλμυριώτου. Οφείλεται εδώ μία διευκρίνιση: Τα έργα τού Λέοντος Αλμυριώτου ήταν, καθώς φαίνεται, αξιοπρόσεκτα, γι' αυτό ο καλλωπισμός τους από τους τέσσερις ανωτέρω μεγάλους βυζαντινούς μελουργούς. Δεν ήταν ατελή έργα ώστε να έχουν ανάγκη καλλωπισμού.

Τώρα, εκ των ανωτέρων τεσσάρων μελουργών ο μεν **Γεώργιος Κοντοπετρής** ήκμασε στα μέσα του ΙΔ' αιώνας και είναι μεταγενέστερος του **Ιωάννου Κουκουζέλου** και του **Ξένου Κορώνη**, οι οποίοι έζησαν από το δ' τέταρτο του ΙΓ' αιώνας έως και το α' μισό του ΙΔ', υπήρξαν δε και οι δύο μαθητές του περιφήμου **Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος**, ο οποίος ακμάζει από το β' ήμισυ του ΙΓ' μέχρι το α' τέταρτο του ΙΔ' αιώνας. Συνεπώς, εφόσον ο Ιωάννης Γλυκύς καλλωπίζει έργο του δικού μας Λέοντος Αλμυριώτου, εύκολα εξάγεται, ότι ο Λέων είναι παλαιότερος ή τουλάχιστον συνομήλικος με τον Ιωάννη Γλυκύ, ενώ τίποτε, δεν αποκλείει και κάποια χρονική απόσταση μεταξύ των δύο ανδρών, με τον Λέοντα να είναι, φυσικά, αρχαιότερος. Το συμπέρασμα αυτό, δεν απέχει πολύ από εκείνο τού Γεωργίου Ζήσιμου, που τοποθετεί τον Λέοντα Αλμυριώτη μετά το έτος 1261, απαιτείται, όμως, προσεκτικότερη έρευνα για την ακριβέστερη διευκρίνιση τού χρόνου ακμής αυτού.

Έπειτα απ' αυτόν τον κατά μεγάλη προσέγγιση και αδιαμφισβήτητο προσδιορισμό της εποχής δράσεως του Λέοντος, καλό είναι, να σημειώσουμε εδώ, ότι ο Αλμυριώτης Λέων δεν πρέπει να συγχύζεται με άλλους Λέοντες της Βυζαντινής περιόδου, οι οποίοι, επίσης, απαντούν στα εκκλησιαστικά, μουσικά και λειτουργικά χειρόγραφα, όπως ο Λέων Βυζάντιος ή Βύζας, ο Λέων Μαΐστωρ και ο Λέων Δραγουσιάρης. Με τα πρόσωπα αυτά, ο Αλμυριώτης δεν έχει καμμία σχέση, διότι, ο μεν Λέων Βυζάντιος είναι υμνογράφος, που ήκμασε κατά τις αρχές του Ζ' αιώνας, ο Λέων Μαΐστωρ, αν και έχει τον τίτλο του Μαΐστωρος, όπως ο Ιωάννης Κουκουζέλης, δεν είναι μελουργός, αλλά υμνο-γράφος του ΙΑ' αιώνας (άλλωστε, ο τίτλος τού Μαΐστωρος

έχει κυρίως την έννοια του διοικητού και συμβούλου του αυτοκράτορος), ο δε Λέων Δραγουσιάρης απαντά ως γραφεύς τού υπ' αριθμόν 964 κώδικος της Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους, που χρονολογείται γύρω στο 1562. Άρα και ο τελευταίος είναι πολύ μεταγενέστερος από τον Αλμυριώτη.

Ο Λέων Αλμυριώτης και ο Αλμυρός Μαγνησίας

Ας έλθουμε, τώρα, στο ζήτημα της καταγωγής του εν λόγω Λέοντος από τον Αλμυρό Μαγνησίας. Το μόνο που δηλώνεται και είναι γνωστό αποτελεί το επίθετο τού μελουργού ως Αλμυριώτου. Αποκλείοντας, εξ αρχής, το ενδεχόμενο να αποτελεί πατρωνυμικό επίθετο (ο υιός του Αλμυρού, ας πούμε), εκλαμβάνουμε το επίθετο ως δηλωτικό της καταγωγής αυτού ότι κατάγεται από κάποιον Αλμυρό. Μπορούμε, όμως, να ισχυρισθούμε με σιγουριά, ότι κατάγεται από τον Αλμυρό Μαγνησίας; Στο ερώτημα αυτό ήρθε αμέσως να προστεθούν τα επόμενα: Υπάρχουν άλλες περιοχές με την ονομασία «Αλμυρός» στον ελλαδικό χώρο ή στον εκτός αυτού ελληνόφωνο - ελληνόγλωσσο; Εάν υπάρχουν, ευρίσκονται σε ακμή κατά την εποχή δράσεως του Λέοντος, τέτοια ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξει την γέννηση ενός εξέχοντος εκκλησιαστικού ανδρός;

Για να επιλύσουμε αυτές τις απορίες, αναγκαστικώς, κατεφύγαμε σε γενικές και ειδικές εγκυκλοπαιδείες, αλλά, κυρίως, στο διαδίκτυο. Η συγκομιδή πληροφορίας υπήρξε, όντως, αρνητικώς εντυπωσιακή για την σχεδόν παντελή έλλειψη αναφορών στο εν λόγω τοπωνύμιο, με εξαίρεση, βεβαίως, τον Αλμυρό Μαγνησίας. Έτσι, εντοπίσθηκαν μόνον Αλμυροί στην Αργολίδα, τη Χίο, την Αχαΐα και τη Ροδόπη, οι οποίοι είναι μικρά χωριά ή οικισμοί και απλά πολιίσματα, σχετικώς νεώτερα στην ίδρυσή του, χωρίς γνωστή ιστορία κατά την ερευνόμενη περίοδο τού ΙΓ' αιώνας. Σημαντικός Αλμυρός υπάρχει στην Καλαμάτα, ο οποίος αναφέρεται ως κέντρο αντικαποδιστριακών ομάδων περί το 1831. Αναφέρεται κι ένας Αλμυρός ποταμός στην περιοχή Γαζίου, του Ηρακλείου Κρήτης.

Ακόμη, υπάρχει ως τοπωνύμιο η **Αλμυρή**. Και για να δώσουμε ένα δείγμα της έρευνάς μας προς την κατεύθυνση αναζήτησης ομωνύμων με τον Αλμυρό τοπωνυμίων παραθέτουμε στοιχεία για το πόλισμα **Αλμυρή** του δήμου Σολυγείας, 2,5 ώρες μακριά από Κόρινθο: Πρόκειται για θέση αγροτική, λίγο κατοικούμενη. Σύμφωνα με την απογραφή του 1879 είχε 385 κατοίκους. Στα 1886 αναφέρεται ως μικρό χωριό με 10 σπίτια. Η απογραφή του 1889 έδειξε κατοίκους 81, ενώ του 1896 κατοίκους 102. Μια πληθυσμιακή έκρηξη παρατηρείται στα 1901, όταν απογράφονται 499 κάτοικοι, ενώ σήμερα δηλώνονται μόλις 167 κάτοικοι.

Τελικώς, μετά από την έρευνά μας σε έντυπες και ηλεκτρονικές εγκυκλοπαιδείες και γενικότερα στο διαδίκτυο, βεβαιωθήκαμε ότι οι ανωτέρω περιοχές αυτές δεν

έχουν κάποια σημαντική ιστορική παρουσία στην εποχή που ερευνούμε, τον ΙΓ' αιώνα, ενώ κάποιες δεν υφίσταντο τελείως εν τέλει, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο, που να κινεί υποψίες, πως άλλη περιοχή, πέραν του Αλμυρού Μαγνησίας, θα μπορούσε να διεκδικήσει την καταγωγή του Λέοντος Αλμυριώτου. Ο μόνος Αλμυρός με μεγάλη ιστορική, οικονομική, εμπορική, εκκλησιαστική και, όπως τα τελευταία χρόνια αποδεικνύεται, με ψαλτική ιστορία είναι ο Αλμυρός Μαγνησίας. Αναπτύχθηκε ήδη από τον Θ' αιώνα, κατά την περίοδο της βασιλείας Λέοντος του Σοφού και μέχρι τον ΙΔ' αιώνα, όπως όλοι στο συνέδριο, πολύ καλύτερα -ως ειδήμονες-, γνωρίζετε, η πόλη αποτελούσε το σημαντικότερο κέντρο της Θεσσαλίας, αλλά, φυσικά, δεν είναι δικό μας μέλημα, να επαναλάβουμε εδώ καλώς γνωστά σε όλους στοιχεία. Οι βυζαντινομουσικολογικές έρευνες στην περιοχή και για την περιοχή τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια αποκαλύπτουν σταδιακά μία εξαιρετική και αδιάσπαστη ψαλτική παράδοση, η οποία όχι μόνο δέχεται επιρροές από τα μεγάλα εκκλησιαστικά και ψαλτικά κέντρα της Ορθοδοξίας (Κωνσταντινούπολη, Άγιον Όρος, κ.λπ.), αλλά και η ίδια τροφοδοτεί αυτά με σημαντικό έμπυχο υλικό, όπως ο Λέοντας Αλμυριώτης, για τον οποίο ίσως η έρευνα μελλοντικά ανακαλύψει περισσότερα στοιχεία.

Αντί Επιλόγου - Αποτίμηση τής Αξίας τού Λέοντος Αλμυριώτου

Δίχως άλλο, ο Λέων Αλμυριώτης δεν είναι πρώτης κλάσεως και κατατάξεως βυζαντινός μελουργός, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έως τώρα έχει η σύγχρονη ιστοριομουσικολογική έρευνα. Υπάρχουν βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί μελουργοί των οποίων το έργο είναι όχι μόνο ογκωδέστερο του Λέοντος, αλλά και καθοριστικό για την διαμόρφωση είτε της εν γένει ψαλτικής παραδόσεως, είτε των ποικίλων κατά περιοχές και κατά τοπικές Εκκλησίες ψαλτικών παραδόσεων.

Εντούτοις, ορισμένα στοιχεία καθίστανται προσδιοριστικά τής αξίας του ανδρός, ενώ κάποια άλλα οφείλουμε να τα λαμβάνουμε υπόψη μας ως συνεκτιμώμενα. Ξεκινώντας από τα τελευταία όντως, προς το παρόν, με μια πρόχειρη, ομολογουμένως, έρευνα, επεσημάναμε μόλις επτά έργα τού Λέοντος, οφείλουμε, όμως, να λάβουμε υπόψη μας, ότι η εποχή από την οποία προέρχεται δεν μας παραδίδει μελουργούς με τεράστιο διασωθέν (υπογραμμίζω το «διασωθέν») έργο. Εξάλλου πρόκειται για όψιμη φάση μιας μεταβατικής για την βυζαντινή μελοποιία περιόδου, οπότε, είναι πολύ πιθανόν, κάποιος μικρός ή μεγάλος αριθμός έργων του Λέοντος να χάθηκαν, όχι διότι εστερούντο μελοποιητικής αξίας, αλλ' ίσως, επειδή έπαψαν να είναι σε λατρευτική χρήση και εγκατελείφθησαν.

Από τα προσδιοριστικά τής αξίας του ανδρός στοιχεία πρέπει, οπωσδήποτε, να επισημανθούν:

α) Το γεγονός ότι τα έργα του ανθολογούνται σε σπουδαιότατους χειρόγραφους

κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής τής βυζαντινής περιόδου.

β) Το γεγονός ότι τα έργα τού Λέοντος διασώζουν, όπως είδαμε, εξέχοντες εκπρόσωποι τής Ψαλτικής Τέχνης, εγνωσμένου κύρους, οι οποίοι δεν θα έδιδαν σημασία σε ανάξια λόγου δημιουργήματα, ούτε θα συμπεριελάμβαναν τέτοια στα αυτόγραφα τους.

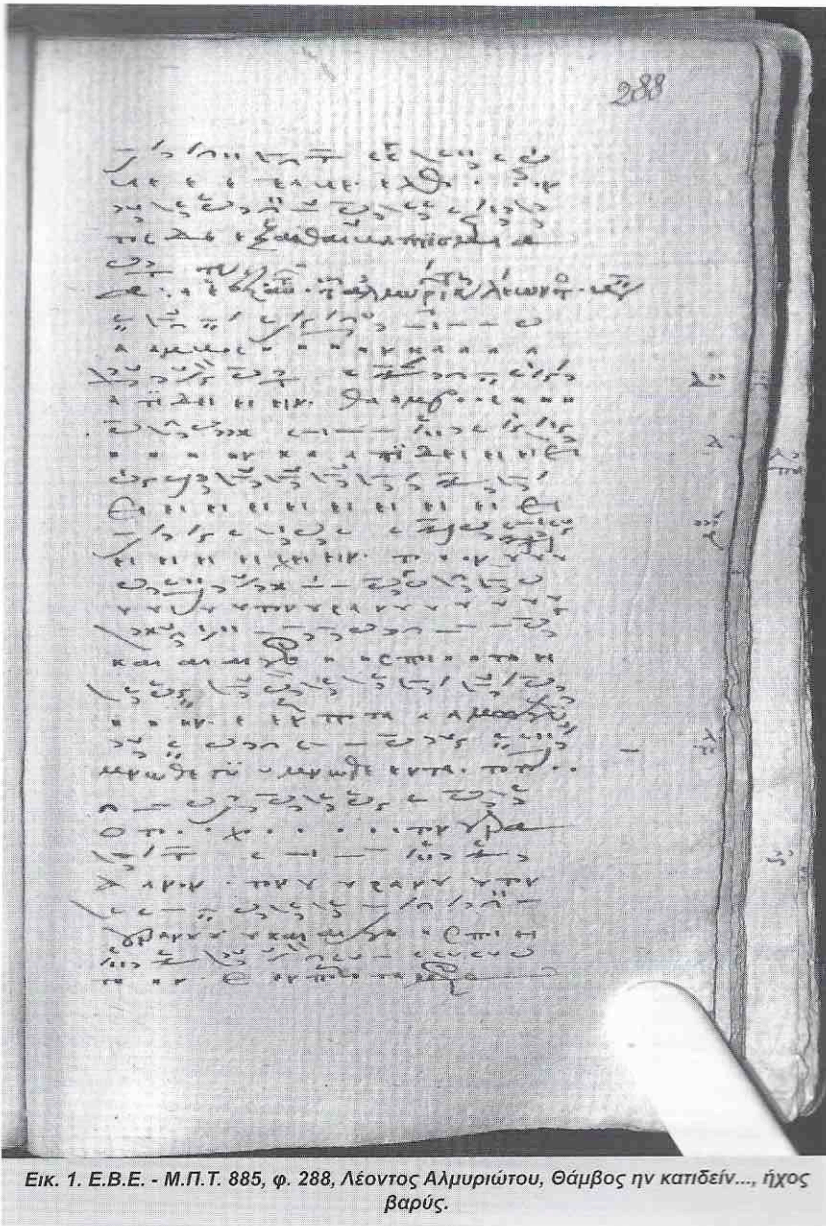
γ) Το γεγονός ότι τα έργα τού Αλμυριώτου τυγχάνουν καλλωπιστικής μεταχειρίσεως από κορυφαίους βυζαντινούς διδασκάλους, οι οποίοι, όπως ήδη τονίστηκε ανωτέρω, δεν προχωρούν σε καλλωπισμούς αυτών στην προσπάθειά τους να τα κάμουν ωραιότερα, αλλά τα συμπεριλαμβάνουν στις προσωπικές τους δημιουργίες «τιμής ένεκεν» και με φανερό σκοπό την διάσωσή τους, ακριβώς επειδή είναι μοναδικά.

δ) Το γεγονός ότι τα έργα τού Λέοντος διασώζονται ανθολογούμενα στις μουσικές πηγές και κατά την μεταβυζαντινή περίοδο, στοιχείο δηλωτικό τής χρηστικότητας αυτών στην Θεία Λατρεία.

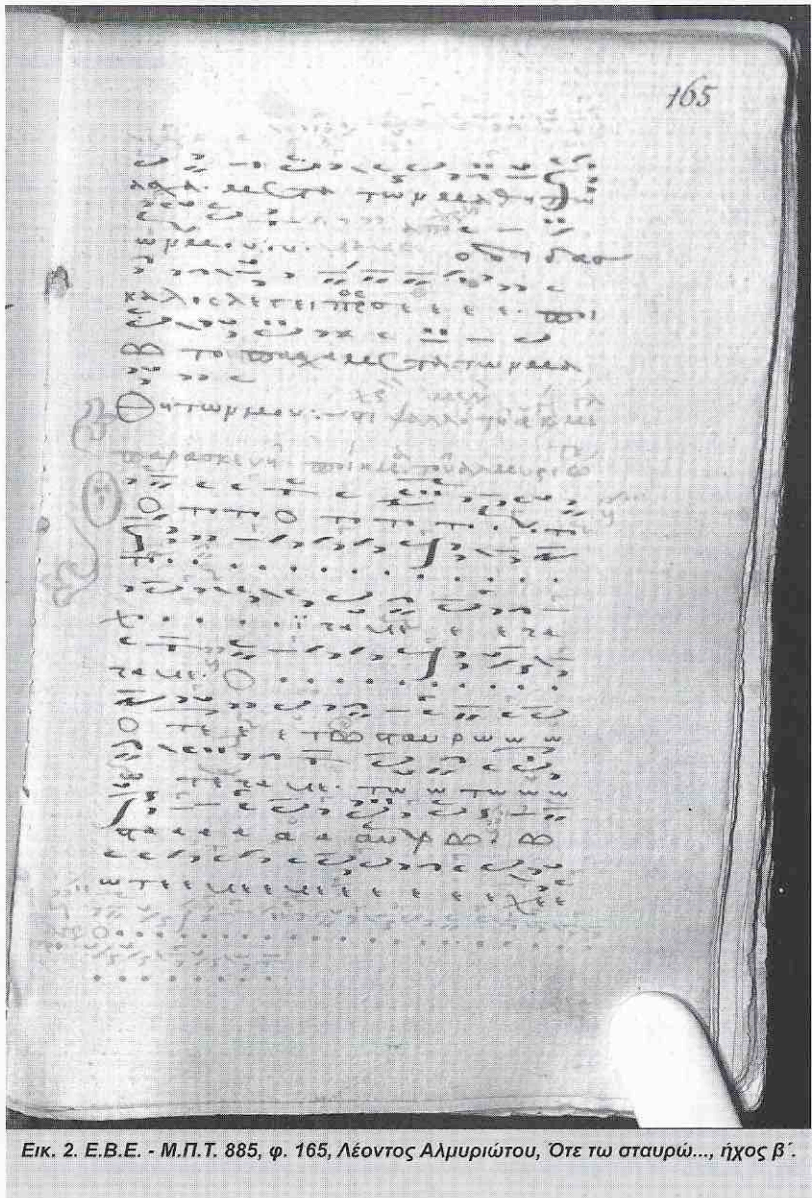
ε) Τέλος, το γεγονός ότι εξηγήθηκαν στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας τής Ψαλτικής από τον σοφότατο μουσικοδιδάσκαλο - εξηγητή Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και έτσι διασώζονται, ικανά να ψάλλονται ως τις μέρες μας και έως της συντελείας των αιώνων.

Κλείνοντας, ας πούμε και δυο λόγια για την σπουδαιότητα τής συνδέσεως τού Λέοντος με τον Αλμυρό Μαγνησίας. Η περιοχή, όπως σταδιακώς αποδεικνύεται τα τελευταία χρόνια, φέρει στις ιστορικο-πολιτισμικές φαρέτρες της, συν τοις άλλοις, και μεγάλη ψαλτική παράδοση ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους. Αυτό καταδεικνύουν τα εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα που διασώζονται σήμερα στην βιβλιοθήκη τής εδώ Φιλαρχαίου Εταιρείας, αλλά βεβαιώνεται και από την καταγραφή της νεώτερης και σύγχρονης τοπικής ψαλτικής παραδόσεως, καθώς στον Αλμυρό και την ευρύτερη περιοχή συνεχίζουν να δρουν εξαίρετοι παραδοσιακοί ψάλτες. Ο Λέων Αλμυριώτης έρχεται να διευρύνει τις γνώσεις μας για την ψαλτική ιστορία του Αλμυρού, μάλιστα δε για ένα πολύ μεγάλο βάθος χρόνου, μεγαλύτερο ίσως από εκείνο, που έως τώρα φανταζόταν κανείς.

Ας είναι αιωνία η μνήμη του ανδρός.

Εικ. 1. Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 885, φ. 288, Λέοντος Αλμυριώτου, Θάμβος ην καπδείν..., ήχος βαρύς.

Εικ. 2. Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 885, φ. 165, Λέοντος Αλμυριώτου, Ὅτε τω σταυρῶ..., ἦχος β'.